

پہلا حصہ

سوال نمبر - 1

پنجابی زبان دے پچھوٹے بارے
ہروں بیکہ

1- تعارف

پنجابی زبان دے پچھوٹے منڈا یا منڈاری
زبان نال صلا اے، جیڑے 3000 ق م و ج ایس
دھرتی تے آبد سن۔ کھ لوکاں درضیاں اے کہ پنجابی
اس آریاٹی زبان اے، جیڑی سنسکرت و جوں بھٹی
اے۔ ایہ خیال باطل غلط اے کیونکہ آریاواں
دے آن توں پہلاں وی پنجاب دھرتی اُتے کئی
قبیلے موجود سن، ایدھا ثبوت 1912ء و ج لبھیاں
بدوں بڑپ تے موہنجوداڑو دے گھنڈرت لبے۔
بڑپ تے موہنجوداڑو دے گھنڈرت دلاوڑ قبیلے و
ریشارہ کردے ہن۔ دلاوڑ قبیلے توں وی پہلاں
منڈا قبیلے ایس دھرتی اُتے آباد سی۔ ایس
تے ایہ دعویٰ کھ پنجابی اک آریاٹی زبان اے
ہو تاں ثابت ہو جائد اے۔ پنجابی اک پچھوٹے آریاٹی
زبان اے، جدھا رہنا و کھرا شخص اے۔ سنسکرت
خو تے صرف دے لحاظ نال پنجابی توں باطل علیحدہ اے۔
رگ وید و ج دوسریاں قبیلیاں دے ذکر وی پنجابی

دے بھوکڑول اشارہ کرواے۔ پنجابی نے دوسریاں
زبانوں وراثت ضرور لیا ہے پر ایہہ زبان کھسے
سور زبان دچوں شیں بھٹی۔

2۔ پنجابی زبان دے بھوکڑ اُتے جانن

پنجابی دے بھوکڑ بارے خیالات

پنجابی دے بھوکڑ بارے کئی خیالات موجود
ہن، پر ایہناں وچوں تناں خیالات نوں زیادہ
رہمت دئی جاندی اے۔ ایہہ تین خیالات
درجے ذیل ہن:

(i) پنجابی دوسریاں زبانوں دے سنسکرت
وچوں نکلی اے۔ سنسکرت وچوں پراکرت
اب بھرنش تے فیریند آریا تے زبانوں ہنوں وچ
پنجابی وی شامل اے نکلیاں ہن۔

(ii) پنجابی برہ راست سنسکرت وچوں نکلی
اے۔

(iii) پنجابی اک غیر آریائی زبان اے

ایہناں تناں خیالات وچوں اوپر درجے دونوں

خیال بالکل غلط نہیں، نے پتھر خیال درست ہے۔

پنجابی اک غیر آریائی زبان

پنجابی نہ ہے دوسریاں زبانوں میں سنسکرت
وچوں نقلی ہے نہ ہی براہ راست سنسکرت وچوں
نقلی ہے۔ پنجابی اک غیر آریائی زبان ہے، ایدھا
رینا اک تشخص ہے۔

بقول آصف خان:

”پنجابی اک غیر آریائی زبان ہے،
ایہ آریاواں دی زبان سنسکرت
وچوں نہیں نقلی۔“

پنجابی زبان دے مڈھ اتے رگ وید وچوں ثبوت

آریاواں دی حدیں کتاب رگ وید
وج پتھر آریائی قبیلیاں دا پتھر ایہہ ہے، ایدھا
دطلب ہے کہ آریاواں دے پنجاب اتے حملہ آور
ہوں تو پہلاں پتھر ہوں وی قبیلے موجود سن۔
اگر قبیلے موجود سن تے اوہناں دی کوئی نہ کوئی
زبان وی ضرور ہونے لگی۔ ایدھا دطلب ہے کہ
پنجابی دا مڈھ آریاواں توں پہلاں دا ہے۔

دراوڑی پنجابی دراوڑ

جودوں ۱۹۲۲ء در وچ رٹے کے صورتوں دراوڑ
دے کلنڈر ارت در پافنت نیوٹے ٹوں او ٹوں دی
تہذیب و ثقافت ٹوں پتہ چلایا کہ ایٹھے اک
دراوڑ قوم جو دسی جیٹری اج ٹوں 5000
سال پہلاں سی۔ ایسے قوم آریاؤں دے آن
ٹوں پہلاں جو دسی۔ اگر ایسے قوم اپنی تہذیب
سی تے اپناں دی زبان وی فردر تہذیب پافنت
گئی۔ ایہا مطلب اے کہ پنجابی در تعلق دراوڑ
قوم نال اے۔

پنجابی صرف تے خودے لحاظ نال سنکرت ٹوں مختلف زبان

صرف تے خودے لحاظ نال دیکھدے
تے پتہ لگدا اے کہ سنکرت زبان پنجابی نال
کئی مختلف اے۔ ایسے دوہیں زبانوں اک دوسریاں
نال دل ہی نہیں سکدا تے نہ ہی پنجابی سنکرت
دوہوں نقل سکدی اے۔

(۱) پنجابی بیٹھے پاسے ٹوں کبھے پاسے لکھی جاندی اے
تے سنکرت کبھے پاسے ٹوں کبھے لکھی جاندی

اے۔
(۲) سنکرت اک زنجیری مشکل وچ لکھی

جا مذی اے یعنی بدلہوں فتح ہوئی اور
ان اٹلی لائن شروع کر لی اے

(iii) سنسکرت وچ لفظاں نوں اے پیچھے کرن
نال کوئی فرق نہیں پسند

سنڈا قبیلہ اے پنجابی دا
مدھ

سنڈھ اے بھارت اے بلوچستان وے
کچھ علاقیاں وچوں ملن وے گھنڈرات دے
میں کم دراوڑاں نوں پہلاں وی ایس فط
وچ کوئی سیود لوک آباد سن - اوہ قبیلہ سنڈا
قبیلہ اے جے ایناں دی زبان سنڈا دی
اے - ایس لئی خیال نیسا جاندا اے کہ پنجابی
دا حد اے ایس قبیلہ نال جڑھیا سیو اے -

مختلف زبانان بولن والے لوکان
دا اک دوسرے دی زبانان وچوں
لفظا ادھار پینا اے وینا

جوں وی مختلف قبیلیاں دے لوک
اک دوسرے نال دل دل کے رین دے سوں
2 ہوناں دیاں زبانان وچ اک دوسریاں
دی زبانان اے چوکھا اثر سیو اے

ایسہ زبانیں ایک دوسرے کو کولوں لفظ ادھار کے
 وی لپسندیاں ہیں جسے وی دیندیاں
 نے۔ آریاؤں دے دور وچ پہلے توں
 موجود قبیلیاں دے لوک وی جو تو دس ہوندا
 دیاں زبانانے اک دوسرے دیاں زبانان
 وک اثریکھا جسے اک دوسرے وی زبان دے
 لفظ اپناں دیاں زبان وچ ضابطہ بولتے۔ ایس
 طرح پنجابی وچ بگھ لفظ سنسکرت دے موجود
 نے پر ایسہ اک دوسرے نال رین وی وچ توں دے۔
 ایسہا رے مطلب نہیں کہ پنجابی سنسکرت وچوں
 نکلی اے۔

3۔ مکدی قلم

پنجابی دا مکدی قلم آریاؤں توں وی پراتا دے۔
 پنجابی اک غیر آریائی زبان اے۔ ایسہ زبان
 دا مکدی قلم دے دور وچ قبیلیاں نال رلا
 اے۔ جیڑے آریاؤں دے قلم آریاؤں
 توں پہلاں وی ایسہ پنجاب دھرتی آئے
 آباد سن۔ ایسہ وی قبائل تبتا ہند اے کہ آریاؤں
 نے اپناں توں مکمل طور تے قلم کوشا پر کسے وی
 قوم توں مکمل طور تے قلم کرنا ناممکن اے۔ ایس
 ٹی اپناں وی زبان نے سنسکرت تے سنسکرت
 نے اپناں وی زبان آئے اثریکھا پنجابی دا مکدی
 قلم دے دور وچ قبیلیاں نال وی بڑھیا ہوندا اے۔

سوال نمبر 2

لوک ٹینٹاں راپس پنجاب دی ثقافت

1- تعارف

لوک ٹینٹ، لوکاں دے گیت بوندے نیں۔
ویناں ٹینٹاں توں ویناں لوکاں دی ثقافت دا
چہ گدا اے۔ پنجاب دے لوک خود اپناں توں
بنادے نیں۔ کوئی بوند لوک ٹینٹاں توں نہیں
بنادا یا لکھدا (پس لئی اپناں وچوں مخلص پنجاب
دی ثقافت دا لشکارا نظر آؤندا اے۔ پنجاب
دے لوک اپنے اردگرد دے حالات تے ماحول تے
مطابقت کسے موقع ائے ایسے گیت بولدے نیں جیڑے
ہمیشہ واسطے پنجابی دے لوک (وچ وچ ماحول بولتے
نیں۔ لوک ٹینٹاں وچ پینڈاں دیاں دسماں،
فضلاں، ثقافت، رسین سہین تے حالات
دا لشکارا بوند اے۔ لوک ٹینٹاں وچ ماحول،
توری، ٹپے، گھوڑی، گدھا، ڈھولا، سپانڈ
گیت تے کھلی وغیرہ ماحول بوندے نیں جیڑے
پنجاب دی ثقافت ائے کھل کے پانن پانڈ
نیاں کہوئیں طرح اچھے دے لوک مختلف موقعیاں
تے گاؤندے نیں تے اپنی ٹینڈیاں دا اظہار کردے
نیں۔

2- لوک گیتاں دریں پنجاب دی ثقافت اُتے چاخن

ماہیا دے ذریعے پنجاب دی ثقافت دا شعرا

ماہیا وچ اپنے عبرت نال دیوار عبت ورا
(ظہار کیتا جا نڈا دے - ماہیا وچ مختلف دفتناں
عقداناں تے پنڈاں وچ استعمال بیون واپیاں
مختلف چیراں دا ناں بیوندا دے جیڑا ایتھے
دی ثقافت دسدا دے - ماہیاؤں لوک
عبوب دی بھائی وچ وی لکھدے ہن۔

ماہیا

سوں دی جھاپ ماہیا
لوکاں دیاں بون اکھیاں ساڈا رو نڈا دے دل ماہیا

ماہیا ٹیڑھ صرع اے متھل بیوندا دے پہلے صرع
نوں قافیا بنان واسطے استعمال کیتا جا نڈا دے
گل ورا اصل مطلب دوسرے صرع وچ موجود
بیوندا دے -

لوری دے ذریعے پنجاب دی
ثقافت اُتے بھائی

لوری ادہ لوک گیتاں اے جینوں

جاں رینے نیچے واسے گاؤ زندگی ہے۔ ایلر لے وچ
 جاں دا پیا رینے دی نیکی تے خوشحال زندگی دی
 دعاء اپنے دلپس دی خوشحالی دی دعاء وی شامل
 سیوندی اے - لوری دے ذریعے پنجاب دے
 ہینڈاں دی رینتل ہینتل دل اشارہ ہوندا اے کہ
 اوٹھے دے لوک کس طرح اپنی زندگی گزارا
 رہن -

ے اللہ کا سو جا
 باوا کنک پیاوے گا
 باوی مہے کے جھٹے گی
 ابٹری پہے کے یونیاں اوٹھے گی

اپنی لوری توں پنجاب دی ثقافت دا ایلر طریقے
 نال اندازا ارا پیا جاسدا اے کہ اوٹھے دے لوک
 کیوں کنک وڈ دے من کے گردیاں عورتاں
 کس طرحے اوس کنک توں جھٹ کے آٹا بناندیا
 نہیں مے نالے کیوں ہرے کڈیاں نہیں۔

گھوڑی دے ذریعے
پنجابیاں دیاں شادیاں
دی رسمیں دا لٹھارا

گھوڑی سفادی تے وپاہ رے ویکے
 لہ گاٹی جانی اے۔ بہنیاں گھوڑی دی

واگ پھڑکے سینے لاڑے بھرا کولوں واگ
لہڑائی دی رگم پسندیاں جس کے نال نال
گھوڑی گاڈنڈیاں نہیں۔

اگھیاں دا تارا تے میرے بایل دا پیادا
امبٹری دے دل دا سہارا
نی ویر میرا گھوڑی جیڑھیا
گھوڑی جیڑھیا نی سیشو ویر میرا گھوڑا جیڑھیا

پنجاب دے ذریعہ پنجاب
دی ریتل ول انشارہ

ٹکے وی چاہیاں وی اک قسم تے ایوہ
وج وی ڈیڑھ مصرع بھونڈا ہے۔ ٹکے پنجاب
دیاں عقداں، درختاں تے لوکاں دے
رین سہن دل انشارہ کر دے ہیں۔

اگھیاں دا درخت ماہیا
تیری جدائی فچ رینا بڑا مشکل اے ماہیا

امہی دا درخت ایس گل ول بونٹا رہ کر دے کر
پنجاب وج جیوں امہی بچے بھونڈے تے
لوک کپوں جائد رفعاں اٹے ٹوٹ کے کھا نڈے
نہیں تے گل ان کر دے ہیں۔ پنجاب وج سپیدیاں

اکٹھیاں سے جو کے جانڈیاں نے تے دھرا ہیاں کھانڈیاں
تے -

3 - مکدی قُل

لوک گیتاں وچ پنجاب دی ثقافت
جے وسوں و درفقار دے - لوک گیتے پنجاب
وچ رہیں دے لوکاں و ساداں دے تجربے
تے ادناں دی وسوں دے حالات و سدرے
ہیں - لوک گیتاں دے پنجاب دی ثقافت
کھل کے اکھاں آگے آجانڈیاں دے -

رسول نہیں

سوال نمبر - 5

کافی

کافی والفظی مطلب

کافی والفظی مطلب اے کافی سے جانا،
مکمل سے جانا یا کسے صفحوں دے مکمل سے جانا
ول، اشارہ اے۔ مثلاً ایدھا مطلب قرآن پاک
وچوں سے سیدے شا

وکفی باللہ وویل

یعنی اللہ تعالیٰ تیار ہے واسطے کافی سے جانا۔
ایسے ایسے گل ول (ی) اشارہ ایسے کہ کسے صفحوں
دے مکمل سے جانا یا کسے صفحوں یا بند وچ
اک پوری گل دے مکمل سے جانا: اوس گل
توں مکمل کرن واسطے سورہ شکر بلکن ہی
حزور شا نہ سے ہے۔

بقول ڈاکٹر اختر جعفری:

کافی اک صفحوں دے مکمل
سوں ول اشارہ کردی اے۔

قاضی داماد

قاضی داماد سب توں پہلی واری **شاہ حسین** نے بنیا۔ اوہیاں نے اپنا کلام قاضی ورج کھڑے قاضی شاعران توں قاضی استعمال کرن دی شریف دی۔ شاہ حسین نے قاضی دی بنیا رکھی۔

ے رہا میرے حال دا محرم توں
اندھ توں پس باہر توں پس رفاک ورج توں
توں یہ تانا توں ہے بانا
کسے حسین فقیر نما نامیں نہیں سمجھا کجھ توں

(شاہ حسین)

اک پور رجہ شاہ حسین کمرے میں

ے فی ماہیں! کینو دساں درد و تلوڑے داخل فی
دلھواں دھکے دسے سرخند و الا باں پھولاں تلال فی

اوس طرح شاہ حسین نے قاضی کھ کے محمد دی اپنا
صنفا توں بان عنق۔

بلوچ شاہ سے غلام فریدی کا فی

شاہ حسین توں بعد بابا بلوچ شاہ سے غلام فریدی
نے وی اپنے غلام کافی وضع بلوچ یعنی شاہ حسین
نے کافی وی بنیاد رکھی، بلوچ شاہ نے ایس
بنیاد اوتے تعمیر شروع کیتی تے خواجہ غلام فریدی
نے ایس تعمیر نوں تکمیل حاصل کیتی۔

۷ سینڈا پاروی توں سینڈا دل داروی توں
سینڈا ایمان وی توں دین وی توں

(خواجہ غلام فریدی)

۷ علموں بس کراوہ پار
آٹو الف تیرے درکار

(بلوچ شاہ)

مکدی گل :

کافی ویک صنعتوں فرج گل توں مکمل
کروندی اے تے، پدھا آغا ز شاہ حسین توں
سید ہارے۔ ایس توں بعد بلوچ شاہ سے خواجہ غلام فریدی
نے اپنے غلام کافی وضع کیتی۔

سوال نمبر 6 صفحوں

صا
صا حویبائی آلودگی ہے
اوپر اڑیا

خانہ

1- تعارف

2- صا حویبائی آلودگی کیسے ہے؟

- (i) صوا و ج زیریلیاں ٹیساں در مفاصل صوجان
(ii) (وزوں دی) تہ و ج سوراخ و ا صوٹا
(iii) زیریلیاں ٹیساں در بارش نال دل کے ٹینز می بارش
برساٹا

3- صا حویبائی آلودگی دے اڑیا

- (i) (تہ) تہے درخت اڑگاٹا
(ii) ٹیکٹریاں دیاں چھیاں رتے زیریلیاں ٹیساں دے
اثر لوں زائل کرن اورے آرات نسب کرنا
(iii) کوئلے دی بجائے سورج ما صوا تے پانی نال
بجلی بناٹا

(iv) گڈ پاں دے انجن وچ لیڈٹوں لپیروا
پیٹرول استعمال کرنا

4- صدی عقل

ماحولیاتی آلودگی دے اثرات دا اندازہ رنج راخ کے
تسی اپنا ساہ بند کر کے پیسے گنن دی کوشش
کرو۔ (جان ایکن) ایس عقل توں اندازا اپنا سکدا
اے کہ ماحول انسان واسطے کینا ضروری اے۔ کوئی
وی ملک ماحولیاتی آلودگی توں نظر انداز کر کے اچی
ہیئت توں مضبوط نہیں بنا سکدا۔ جدوں گڈ پاں
دے انجن وچ بلن ورا ایل زہریلیاں تسیاں
خارج کردا اے، تے فیلٹر پاں اپنییاں تھنیاں
چوں زہریلا دھواں سورا وچ جھڈ دیاں تے سوا
زہریلی (آلودگی) سو باندی اے جنہوں ماحولیاتی
آلودگی آکھی دے۔ ایہہ ماحولیاتی آلودگی وروی
باندی اے تے اوزوں وی تہہ تے سورا وری
کرو تھوڑی اے بلکہ اوزوں وی تہہ وچ ایہہ
سورا وری سو چلیا اے پیٹرول سورا وری دے
انیاں صلیاں توں بہن واسطے ایہہ ضروری اے کہ

ایسے ایسے بوٹے بوٹے درخت رائے جان، فیلڈیاں دیاں
 چنیاں چوں ٹیساں فارح پیوں توں پیا جائے مائے
 کوئلے دی بجائے سورجے پانی نال بجلی حاصل کیتی
 باوے تے نالے کڈیاں وچ دی لید ٹوں
 بغیر ٹیل اسٹیمال کیتھاوے۔

جوں فیلڈیاں دیاں چنیاں وچوں نکلن
 واپیاں زیر پیاں ٹیساں تے کڈیاں دا زیر پلا
 دھورں سورج وچ شامل صوبہ نڈا تے ایسے
 سورج توں آلودہ کر دیندے تیاں اینوں ما حوسپاتی
 آلودگی آکھی دا ایسے۔ ایسے زیر پیاں ٹیساں
 ما حوسپاتی آلودگی تے بھیا دی سہو بھکار دا
 بن جائدے تیاں۔ سورج وچ بکار بھ ڈائی آکسائیڈ
 ٹیساں وولا جائدے۔ ایسے صحت و وسطے صفر
 صوبہ نڈا ایسے۔

پو۔ این تھو دے کھا بھ:

د' پانچان دے شیر پور دی ہوا
 سب نالوں آلودہ رے جیٹری پتھریاں
 دیاں عمریں وچ دس سال تک کٹھونی
 کر سکدی رے۔

(پو۔ این - 2022)

مختصر ایسے کہ زیر پیاں ٹیساں ما حوسپاتی آلودگی
 دیاں بھیا دی وچیاں تیاں۔

ایہاں زیر پیاں ٹیساں جوں سورج شامل
 سورج دیاں تیاں او زون دی تھہ توں وی نظر نہ

حد تک نقصان پہنچا دیندیاں ہنسا۔ اوزون دی تپہ
وجہ سورج سے ہونے والی ماحولیاتی
آلودگی دے بدھی وجہ توں اٹرا و اسٹیٹ شعاعوں
زمین پر گرنے لگا۔ دوسری طرف فون ایسہ
گیساں بارش نال دل کے تیزابی بارش جی
وسا ندیاں ہنسا۔

ہیاں ساریاں و جاں دھ باوجود ایس
ماحولیاتی آلودگی توں کم کیتا جاسکدا اے۔ اگر
بوتے بوتے درخت لگاٹ بانج ایس آلودگی
کے مقابلہ کیتا جاسکدا اے۔ درخت کاربن ڈائی آکسائیڈ
گیس توں اپنے اندر جذب کریں گے جسے پھل پھول توں
صاف کر دیں گے۔ ایس طرح درختاں نال
ماحولیاتی آلودگی توں کم کیتا جاسکدا اے۔
درختاں دے نال نل آکسیجن دیاں دیاں گھنیاں
جے ایسے آواز سن کیتے جاں جیڑے زبردیاں
گیساں دارا اثر ڈال کر دین گے ایسے حالوں آئے
ہیت و ڈا افریوٹے لگا ہونکے بنیادی وجہ ایسوی
گیساں ہنسا۔

گیساں دے اثر توں خدائے کرن توں علاوہ
اگر کوئلے دی بجائے سورج، سوائے پانی
چوں بجلی حاصل کیتی جاوے گے ایسے ماحولیاتی
آلودگی توں کٹ کرنا دارا سنگ میل
سودے لگا۔ کوئلے دے استعمال نال بیور
وجہ آلودگی و دھواں جیڑا اے جیکہ ماحولیاتی
گورنمنٹی سورج تے پانی و چوں حاصل

سیون وانی آلودائی صاحبانی آلودگی وچ صوبہ
ٹیس پانڈ پان۔ ایس طرح صاحبانی آلودگی
ٹو ٹیبا جاسکدا رہے۔

ٹو آلودائی دے حصول نون آلودگی ٹوں پان
کرن دے نال نال اگر ٹڈ پان دے اجناس وچ
سڈ ٹوں پتھر والا پتھرول استعمال کیتا جاوے
تے اوہ وی اک ہیٹ وڈر فلانا نہ سووے گا
صاحبانی آلودگی ٹوں کٹ کرن دے ٹڈ پان
وچوں تکلن والا دھواں اک ہیٹ وڈر اثر رکھدا
اے صاحبانی آلودگی کے سگر ایج حاصل کر پیا
جاوے صاحبانی آلودگی وچ کمی ہو سکری اے۔

دریا نون کوزے وچ بند کر کے صاحبانی
آلودگی زسریلیاں ٹیساں دی وچ ٹوں سیون دی
لے اگر ایناں ٹیساں نون سو وچ شامل
سیون ٹوں روک پیا جاوے تے حصول نون
آلودہ سیون ٹوں چھاپا جاسکدا رہے۔

دھپس حاصل وچ انسان
ساہ پیدا اے اونوں اون
اپنییاں سگر میاں دے ذریعے
ای چھاسکدا رہے۔

(جان سن)